

Др ДРАГАН К. ВУКЧЕВИЋ, ванредни члан ЦАНУ

ЈУГОСЛАВИЈА (одломци о одломку)

Мисао XX вијека покушава да испод видљиве и варљиве коре стварности открије нове свјетове, за које вјерује да чувају мапу и крију тајну онога што је до тада изгледало једно и јединствено. Откривају се нове димензије атома, сазнаје се дубља суштина психе и упознају се нови слојеви ћелија. И све изгледа као да том путовању нема краја.

Слично је урадила и она област сазнања која се покрива неодређеним именом друштвене науке. Наиме, историја, и њена млађа рођака социологија, испод површинског слоја друштвене стварности и коре социјалних догађања почеле су да слуте и откривају неке нове свјетове. Површинско, очигледно и видљиво, почели су да уступају мјесто дубинском, слућеном и невидљивом. Испод узбуркане површине друштвеног живота почели су да израђају свјетови структура, идеја и менталитета. Свјетови у којима је и вријеме имало другачији облик и ритам различит од онога који се испољавао у стварности.

Тако се показало да је површина живота, као у кинеском позоришту лутака, неким скривеним концима повезана са дубинама, које се не дају лако ни оку, нити до краја уму. Мисао вијека на чијем смо измаку, на тај начин, закорачује у оне димензије послје чијег сагледавања ништа и на површини успјенушане ријеке живота не изгледа исто.

*

И мисао окренута трагању за исходиштима идеје и покрета који су створили Југославију почела је да зарања испод површине друштвених збивања у жељи да открије тајну свијета из ког је долазила. Тако су се испод видљиве коре јединствене Југославије почели указивати

бројни *југословенски свјетови*. Они су остаци различитих цивилизација, култура и менталитета који су се сусретали на овом простору. Облик тог сусрета најчешће је био сукоб. И у том сукобљављању они су утицали једни на друге, међусобно се потискивали, мијењали и поништавали.

Сви ти свјетови су имали своје центре и идеје око којих су градили своје материјалне и духовне структуре. Тако су наши темељи били саздани од разнородног материјала, над којима се покушало у овом вијеку, у три наврата, да се изгради стабилно здање Југославије.

На горњим спратовима тог југословенског здања није се водило много рачуна о разнородности њених темеља. И прва и друга Југославија су зидане са великим заносом народа који су их стварали. А у таквим тренуцима историјске омамљености, мало ко има разума да правилно одмјери и тачно одреди. Тада се мисли да је довољно да постоји добра воља људи, па да се односи између њих уреде на ваљан начин.

Али када је почела да се нагриза кора друштвене стварности и када је на бројним шавовима пукла танка опна, почели су да се појављују ликови и костими за које смо вјеровали да постоје само у историјским читанкама. Личили су на духове из Пандорине кутије који су на свјетло дана заиграли коло, за које се сматрало да припада фолклору далеке прошлости.

*

Балкански кругови немају заједничко средиште. Помјерају се, расту и смањују по мјери својих центара, чију периферију представљају. Некада ти центри нађу међусобно равнотежу, па се и њихове периферије приближе и створе привид дјелова једног истог центра. Али та равнотежа, у нашим условима, само привремено траје. Започне нови циклус, који се тако снажно не осјети у центру, колико јако затрепери његова провинција. Тада, јасније него икада, јавља се *мисао о Балкану као двострукој провинцији*. Провинцији моћних цивилизација, чије окрајке и рубове он веже у својеврсни чвор. Изгледа да је сваком нараштају са ових простора суђено да у том крвавом плесу одигра и дио своје игре.

*

Југословенско питање је тачка дневног реда свјетске политике, која је изведена из питања свјетскоисторијског стања капитализма. Промјене овог стања захтијевале су одговоре бројних покољења од почетка XIX до краја XX стољећа. То су покушаји елита својих генерација да нађу одговор на питање о тектонским промјенама у свјетском систему. Било је то трагање за уском стазом, којом је требало

проћи да би се опстало. Она се чини лако достижном само онима који су склони наглим иступима и крупним ријечима. А мапу на којој се налазила та стаза могли су да нађу само они који су разумност и трпљивост издигли до висине политичког принципа, они који су стварали убјеђење да и други могу имати право. На жалост, глас таквих, често, њихово доба није умјело нити да чује, нити да разумије.

*

Југославија се кроз вријеме, исписујући свој историјски круг, појављује у различитим облицима. На својим почецима је то била *идеја* која је надахњивала умне главе и запљускивала добра срца људи свога доба. Касније, из додира идеје и стварности, родио се *йокреј* који је заљуљао бројне генерације и занио их надом да словенски југ треба, може и мора да створи заједницу под чијим ће кровом свим народима бити пространије и топлије. У свом трећем чину, Југославија се појавила као *држава*, организована политичка заједница, која је представљала остваривање великог сна и уобличавање дубоке вјере многих народа и покољења на овим просторима. Тиме је она закорачила из снова у стварност, као готови облик идеје са почетка њене приче.

Затварање овог круга значило је истовремено и почетак неког другог у коме стварност почиње да се разлаже у маштања и снове. То, као да даје за право оним филозофима историје који сматрају да вријеме, догађаји, покрети и идеје имају *кружан облик*. Можда истинска трагичност и није у том вјечитом окружењу, колико у исувише *малом кругу* који идеје, догађаји и покрети исписују на овим просторима.

*

Друштва, као и појединци, када изгубе додир са собом, западају у илузију да ће се наћи у другима. То губљење себе значи удаљавање од сопствене идеје и напуштање вјере и идеала који су постојали као виши слој који је надахњивао појединце и подстицао генерације. Ту идеју данас више не умије да пропише Држава, нити да одреди Црква.

*

У стварању, као и у разарању Југославије има извјесне *правилности* и одређеног *реда*. Попут концентричних кругова који су се као омотачи обавијали око свог језгра, и она је у периоду настајања расла и добијала нове слојеве. Њено нестајање показује правилност да оно што је најкасније ушло у њен састав, прво је из њега изашло, а оно што је представљало почетак политичке историје ове државе, још увијек се држи на крају њене приче. Све то личи на филм који је у једном

тренутку почео да се okreће уназад и полако се приближава својим првим секвенцама.

*

Живимо од силе инерције на низбрдици времена. Наша криза је *криза елиџа*, криза оних врхова једног друштва и горњих слојева једног народа који осмишљавају и уобличавају идеје и идеале свога доба. Та идеја се све нејасније види, све слабије осјећа и све теже остварује, доказујући тиме да смо *испод времена коме припадамо*. Један од знакова наше кризе је и то што друге покушавамо да убиједимо у оно што сами не вјерујемо, покушавајући тиме да од сумње направимо вјеру и од разочарања учинимо занос.

*

Основни проблем данашње Југославије јесте њена *структурална нестабилност*, њена дубока унутрашња неравнотежа. Тај проблем није субјективни и не односи се на то да ли хоћемо заједничку државу, већ може ли она бити стабилна и уравнотежена заједница. То није питање воље једног појединца и хтења једног народа, већ је питање стварних могућности друштава која граде заједничку државу.

Али нијесу у праву ни они који само инсистирају на *видљивим разликама*, јер испод њих постоје и *невидљиве сличности*. Гачније, у данашњој Југославији постоји својеврсни парадокс: све видљиво њене дјелове раздваја и удаљава, много невидљивог их приближава и спаја.

У тренуцима који су снажно обојени осјећањима и у времену узврелих политичких страсти, тешко до уха једног човјека допире ријеч разумних глава која учи да однос два режима није исто што и веза два народа. Од те ријечи можда се само теже пробија мисао одмјерених људи која опомиње да су наши проблеми старији од нас и да се њихови рокови мјере календаром другачијим од оног који је направљен по мјери људских живота.

*

Државе као и људи свом крају се приближавају различитим коракком. Има оних који хитају своје нестанку, и оних који своју посљедњу стазу пролазе спорим кораком отмјеног болесника. Ови други су они ријетки који су са својом смрћу направили једну врсту другарства. Али ма каквим кораком том посљедњом стазом корачали и ма колико она била дуга, све државе у том посљедњем чину своје драме личе једна на другу. Расуло друштва, распад институција и очајање у души народа

појављују се како у сутону великих империја тако и у сумраку малих држава.

*

Један од разлога неуспјеха Југославије је и тај што је она створена као посљедица побједи *принципа нације* над *принципом царства*, а није успјела да створи свог националног чувара и браниоца. Она нестаје, јер није оправдала принцип који ју је створио.

*

Све три Југославије пате од два битна недостатка. С једне стране, није створена посебна нација Југословена, као доминантна нација на њеном простору. Слој југословенског је био увијек много тањи од оних националних слојева који су сачињавали Југославију. Она никада није створила свог националног чувара. Тачније, они су увијек имали, попут кофера са дуплим дном, свој двојни идентитет.

На социјалном плану велики недостатак је био у томе што није створен јак средњи слој који је залога уравнотежене државе. Умјесто средњег слоја, створена је радничка класа настала по рецепту једне идеологије, више него што је била истинска потреба једног времена и залога стабилности једног друштва.

Тако се Југославија без националног чувара и социјалног браниоца није могла одупријети унутрашњим и спољашњим искушењима која нијесу дозволила да границе ове државе добију трајнији облик.

*

Многи, али не једини, браниоци данашње Југославије, јесу људи социјално угрожени и биолошки потрошени. Они који грчевито покушавају да сачувају привид сигурности и крајке својих идеала у времену када су темељи снажно уздрмани, а тло још увијек подрхтава. Све то личи на чување рама за слику, које више нема.

*

Живимо у преосталом крилу некадашње велике куће, чији темељи и даље подрхтавају, кров прокишњава, а станари живе у сукобу са онима који су отишли и у сопственој неслози. Прича се о обнови куће, а зна се да недостају средства и да нема урађеног плана за то. Што је још горе, не слуте се ни они који би могли то да ураде. Све то личи на брод који је захватила олуја, и на коме морнари разносе грађу у нади

да себи обезбјеђују спас, не видећи да личним збрињавањем само доприносе бржем заједничком крају.

*

Мали човјек је особеност духа нашег времена. Он је оптерећен бригом да се сачува своје, а не да се увећа заједничко. Чини му се да што је позорница мања, то он изгледа већи. И при том не увиђа да игра споредну улогу у једном безначајном комаду.

Изгледа као да нема више великих идеала, нити дубоке вјере у данашњем човјеку. Већ одавно је престало да се жели немогуће, па се и оно могуће смањило. Завладао је дух себичности, затворености и искључивости. То као да потврђује да времена грађења и времена рушења захтијевају и стварају различите људе. Она прва, људе ствараоце који су способни да од дјелова направе цјелину, а ова друга – људе рушиоце спретне да сваку цјелину претворе у њене разломке.

*

Мале државе и њихова друштва готово да и не могу имати својих унутрашњих питања и тешко да могу створити самосталну унутрашњу политику. Свако њихово питање је још нечије, сваки њихов проблем је дио неког већег. Они постоје попут одломка туђих проблема, попут стиха нечије пјесме, и личе на фусноте ширих текстова.

*

Живимо у свијету који испуњава страх и на чијем се хоризонту помаља хаос. Све нам је слабија вјера, а све тања нада. Виђено плаши, слућено обеспокојава. У таквом свијету свако од нас тражи узроке постојећем, не би ли ублажио посљедице које се пријетећи најављују. Дуге колоне избјеглица, велике бројке социјално угрожених и суморне цифре оних којих више нема у списковима живих – не обећавају добро.

Али у природи је људског бића да му нада умире посљедња, да се не мири са постојећим, да тежи бољем. Реформа је израз такве наде. А прича о њој није никада толико доказ да ће бити боље, колико је сигуран знак да је већ лоше.

*

Друштва као и појединци, када су принуђени да напусте једну од историјских степеница свога постојања, и када им се затворе путеви који воде напријед, спуштају се на већ угажене степенице, које су за-

писане негдје у менталном памћењу једног друштва. Једна од тих угажених степеница у колективном бићу наших народа јесте национализам. Он се показује као недовољно иживљен и изнутра непревазиђен. Због замагљене сјутрашњице ми смо се окренули јаснијој јучерашњици. Једна од посљедица тога је да се све више окрећемо историјском, покушавајући да из прошлости донесемо идеје и идеале којима се могу закрпити рупе данашњице и заштити шавови свакодневице.

*

Чему овакви научни скупови? Они који их организују, као и они који у њима учествују, вјерују у моћ разума и надају се у промјене које могу да изазову мисао и ријеч. На жалост, у стварности моћ мисли и ријечи мања је од оне коју замишљају њихови власници. Та стварност живи по диктату неких других правила, и са редом који није увијек логички предвидљив.

Ипак, да нема трага од те вјере да се сјутра може учинити бољим од данас, и да нема прамена наде да мисао може утицати на поступке, сав овај труд био би само обмана на коју би унапријед пристајали. Али, није ни циљ једног научног скупа да да̑ коначан одговор на проблем који је његова тема. Испунио је он свој задатак ако правилно умије и да тај проблем постави, вјерујући да ће они који нијесу учесници скупа чути и разумјети ријечи на њему изговорене. И надајући се да и они који су дошли на овај скуп не одлазе исти са њега.

